

milieu te leiden naar den kring en de kerkelijke gemeenschap, waarin zij na hun vertrek verkeerden. Met alle deze menselijke en praktische factoren hebben wij te rekenen, als wij het hoor en wederhoor toepassen. Daarbij kwam, dat in onze kringen niet overal dezelfde praktijk werd gevolgd inzake attestatie. Ook dat ligt voor de hand. Allerlei relaties met de vertrokken personen en emigrerende predikanten deden haar invloed gelden. Er waren zelfs in den eersten tijd leden der Synode, die er bezwaren tegen hadden dat de afgevaardigden der Chr. Ger. Kerk zitting zouden hebben in de vergadering dezerzijds; maar later zullen de rollen verwisseld worden; dan achten leden der Synode het raadzaam om te waarschuwen tegen de Reformed en willen den emigranten ernstig vermanen hunne attestatie niet in te dienen bij die kerkgemeenschap. Men wil zelfs het afgeven van attestaten opschorten! Uit alles blijkt genoegzaam, dat het voor ons uit historisch en praktisch oogpunt niet van belang is onthoort om na te gaan hoe de afgevaardigden werden ontvangen, wat zij mededeelden en wat bescheid zij ontvingen. In een vorig artikel wees ik op de opdracht gegeven aan de D.D. voor de correspondentie met de buitenlandse kerken en ik blijf bij mijn opinie dat aan deze veel inhoudende opdracht onmogelijk ook maar op eenigszins voldoende wijze kan voldaan worden, zonder dat wij wat meer kennis dragen van de historie en van den huidige toestand der kerken, dan tot nog toe in het midden onzer kerken over het gemeen het geval was. Men diene toch wel te denken dat namens D.D. wel kan worden gerapporteerd van hetgeen door hen is gedaan enz. enz. gedurende het Synodale drietal jaren; echter de Commissie van praec-advies, in handen waarvan het rapport enz. zal worden gesteld, heeft dien-aangaande te rapporteren, te adviseeren en conclusiën voor te dragen en de Synode zal dan ook hebben te beslissen; dat kan zij en mag zij niet doen zonder kennis van zaken. Dan, er is meer, de correspondentie zal nauwer worden; de Amerikaanse kerken, die van Zuid-Afrika en de Graafschap dringen daarop aan. De katholiciteit der Kerk eischt dit ook van ons. De socialistische Internationale is een caricatuur van wat de gemeenschap der heiligen moet zijn en de kerk belijdt met haar geloof in de katholiciteit. Niet genoeg wordt het zondige van het sectewezen gevoeld; vooral niet in de kerken van gereformeerde origine en wel alldroevigst weinig in sommige kringen onzer kerken. De heerlijkheid en begeerlijkheid van oecumenische kerkvergaderingen als die der eerste eeuwen en als die van Dordrecht in fletsche schaduwwijze gaf te aanschouwen, heeft geen pak op ons huidige geslacht. De panpresbyteriaansche alliantie kan dit gemis niet vergoeden. Moge zij iets ten goede doen!

De correspondentie zal en moet nauwer worden; daartoe moeten wij de kerken beter kennen en zij zal ons haar beter moeten kennen. Doch „in het heden ligt het heden; in het nu, wat worden zal.“ Een stuk van dat verleden is te leeren kennen uit de Acta onzer Synodes. Het zou te droog en te taal worden om af te schrijven wat de broeders afgevaardigden alzo mededeelden betreffende hunne kerken en ook om weer te geven, hoe onze vroege vaders hen toespraken, adviseerden, bevestigden en waarschuwden. Toch wil ik allen die belangstellen in de historie der kerken, die zoo nauw aan ons verwant zijn, herinneren, dat zij daaromtrent belangrijke gegevens kunnen vinden in de Acta onzer Synodes. Er zijn, ik weet het, ook onder de lezers van „De Reformatie“ velen, die van a tot z zouden lezen wat daaromtrent wordt medegedeeld, omdat zij daarin weer oude kennissen ontmoeten. Wij mogen niet vergeten, dat de ouderen onder ons veel, ontalrijk veel meer relaties hebben met velen dergenen die in vroeger jaren naar Amerika zijn verhuisd, dan het jonger geslacht. Bijname de van ons hengegane predikanten hebben hier onder oude ouden van dagen nog dierbare vrienden; de rijkste herinneringen aan die mannen leven nog onder hen. Een voorbeeld. Ik meen dat Ds van Hulst de oudste der predikanten is uit de Chr. Ger. Kerk in Amerika, immers hij leeft nog! Deze stoere grijsaard tellt meer dan negentig jaar. In Friesland, in het stedeke Dokkum, leeft nu nog eene teedere beminde moeder; ook een negentiger, zij is nog helder van hoofd en zij herinnert zich nog het onderwijs, ontvangen van dezen ouden dienstknecht des Heeren. Misschien is zij degene die de oudste herinneringen heeft, doch dit is zeker, dat er met haar zijn die na haar zeer vele, zeer rijke, zeer lieflijke herinneringen hebben aan leeraars en leden, aan mannen die eenmaal hier in het ambt stonden en nu daar den Heere dienen in Zijn Kerk. En wel bevat „De Reformatie“ veel voor onze jongeren, maar mij zou het blijdschap en genot verschaffen, als ik door het een en ander mede te deelen, herinneringen mag verlevendigen, die ouden van dagen zoet zijn.

In mijne bespreking van Dr Henry Beets' historie-werk, waarom ik de jonge dochter in Amerika haast zou benijden ware jaloezie niet zoo'n leelijk kwaad, heb ik verondersteld dat vele ouderen onder ons, hadden zij dit werk in hun bezit, bij menig portret waarvan het naar Amerikaanschen

trant zoo rijk is voorzien, zouden uitroepen: och, daar heb je het portret van onzen vroegeren dominee! Dat hun dit goed zou doen — ik weet het! Zoo durf ik ook veronderstellen, dat de oudsten onder onze mannen zich nog met gemengde gevoelens, ik neem het aan, doch toch daaronder ook met aangenamheid zullen herinneren, dat de aanwezigheid der afvaardiging op onze vroegere Synodes wel wat meer betekende dan tegenwoordig en niet louter bestond in een speeche en de korte beantwoording daarvan. Vooral de Synode van '82 te Zwolle gehouden, was ook in dit opzicht hoogst belangrijk. Op die Synode werden drie professoren benoemd voor de Theologische School. Dat was een belangrijk feit! Echter, vanaf die Synode is er eene kentering te merken in de verhouding tot de Amerikaansche kerken. Had tot nu toe de Reformed de meeste sympathie, van nu voortaan zal in de Afgescheidene kerk meer worden gevoeld voor de Christelijk Gereformeerde kerk in Amerika.

G. KEIZER.

PERS-SCHOUW.

Ook een Vrije Universiteit.

Er zullen er onder onze lezers zijn, voor wie onze pers-stukken over Dr. Steiner wat te hoog gingen. Dat kan nu eenmaal niet vermeden worden. Evenals ons heele blad bedoelt ook de Pers-schouw te geven „elk wat wils.“ Waar ik hier dan nog eens op Dr. Steiner terugkom, denk ik mij de meer intellectueelen als lezers. De anderen mogen het gerust overslaan. Straks komt er wel weer iets voor allen.

„De Nederlander“ plaatste een artikel van iemand, die verleden jaar herfst de cursussen in Dornach bij Basel, Steiners Vrije Universiteit voor Geesteswetenschap (Goetheanum) heeft gevolgd. Die cursussen hadden een grootsch doel.

Daarin toch heeft men voor het eerst sedert het ontstaan der beweging getracht de fundamente te leggen voor een reusachtig systeem, waarin alle wetenschappen zullen kunnen ondergebracht, gezien vanuit anthroposofisch standpunt; een „Weltanschauung“, die het op den duur zal hebben te winnen van het scepticisme, dat het kenmerk is van dezen tijd, en dat zich in hoofdzaak uit in een agnostische wetenschap, een akosmische aesthetiek en een atheïstische religie. Het zal de ontkenning zijn van Du Bois-Reymond's „Ignorabimus“, Einstein's Relativiteitstheorie en Spengler's „Untergang des Abendlandes“. Hij, die in dezen tijd van twijfel en innerlijke ontreddeering met de pretentie van een allesomvattend nieuw licht brengend systeem voor den dag komt, mag zeker niet ongehoord worden voorbijgegaan, teneer als aan den ernst der poging niet mag worden getwijfeld.

De grondslag van Steiners stelsel vindt men in zijn „Philosophie der Freiheit“.

Zonder twijfel staat en valt het gansche gebouw van inzichten met het kenkritisch fundament van Steiners „Philosophie der Freiheit“, dat door vele wijsgeerig geschoolden moeilijk anders dan als gnosis kan worden beschouwd; te duidelijker wordt daardoor de invloed op den zoekenden Duitschen geest; waar een volkomen kennis en zekerheid wordt gewaarborgd langs den weg van het „vrijdenken“ in alle problemen en in alle verborgenheden; waar hier dus religie wordt tot wetenschap en wetenschap tot occult beleven, is het geen wonder, dat de anthroposofische geestesrichting een zuiver niet-religieus, niet-ethisch karakter draagt.

Over Steiners theologie het volgende:

Ook theologie werd in de eerste plaats behandeld; doch begrijpelijk is, dat deze wetenschap in de anthroposofische geestesrichting zeer op den achtergrond komt; de huidige theologie wordt geacht in geen enkel opzicht in staat te zijn het „Christus-mysterie“ te verstaan. Zij beschouwt immers den Christus volgens vergane Oostersch-Aristocristische opvattingen, hetzij als Gods Zoon metafysisch, hetzij als den „eenvoudigen man van Nazareth“, maar beide inzichten brengen het niet tot het waarachtig Christus-beleven, dat de anthroposofie zoekt in de wetenschap aangaande den Christus als het „Ur-phenomeen“ der menscheid, den goddelijk-geestelijken achtergrond van ons zinnestelsel en die zich „einnmalig“ historisch heeft geïncarneerd in Jezus. Dat juist in deze beschouwingen Oostersch-anthroposofische factoren een groote rol spelen, hoeft wel geen verder betoog. De gansche Bijbel kan onvoorwaardelijk als in alle onderdeelen „waar“ worden geaccepteerd, maar wordt natuurlijk uitgelegd volgens symbolisch-mysterieuze interpretatie.

Met machtig gebaar roept Steiner het bankroet der hedendaagsche wetenschap uit:

Vaak op overtuigende, schitterende wijze werd het onvermogen eener bepaalde wetenschap aangevoeld om met haar hypothesen door te dringen tot het wezen van het object van onderzoek. Niemand die deze wetenschappelijke uiteenzettingen in den grandiozen Goethestempel bijwoonde, zal ontkomen zijn aan den verpletterenden indruk van wanhoop en scepticisme, waartoe de hedendaagsche wetenschap het bracht; en hij komt ertoe eerst recht de waarheid van Spengler's woord te beseffen, dat iedere wetenschappelijke theorie ten slotte even goed mythe is als de Edda, het is alles een poging, zij het in abstracte begrippen, zij het in kleurrijke beelden, het laatste zijn van het heesl te verklaren, een poging, die in aanleg reeds tot ondergang gedoemd is.

Evenwel is Steiner totnogtoe geweldig in het sloopen dan in het bouwen gebleken. Negatief staat hij sterker dan positief.

Waar nu de religieuze mensch met geloof aanvangt, daar tracht Rudolf Steiner een wetenschap te fundeeren van uit intuïtief aanschouwen. Welk nut deze poging zal afwerpen voor de kennis in het algemeen, de herfstvoordrachten hebben dien-aangaande nog weinig doen vermoeden. Alles is hier nog in eerste wording, slechts richtingslijnen konden aangegeven, weinig positieve resultaten aangegeven worden. Een zuiver negatieve houding en als positief program een ontklaar woord als phänomenologische handelingswijze der wetenschap zal niet voldoende zijn. De prachtige beschouwingen over het wezen der mathematiek als een den mensch ingehoren geestelijke werking, die zich uit in levenszin, bewegingszin en evenwichtsin en dat van uit deze innerlijke harmonie zoo eerst de harmonie van den Kosmos zal kunnen worden ingeleefd, zij allen zijn o.i. te speculatief dan om als basis te kunnen dienen voor een exacte wetenschap.

De hedendaagsche geest is volgens dr. Steiner zielsziek.

De psychiatrische voordrachten van Dr. Steiner en een Duitsch psychiater behoorden zeker tot de belangrijkste. Hier de analyse van den hedendaagschen geest, die krank is aan ontzettende zielsziekten, waarvoor een typeerend voorbeeld werd gevonden in Nietzsche, het verlangen tot omvatting van het oneindige, het inzicht van eigen onvermogen, hypersepticisme, waanzin. Genezing dan slechts aan te brengen door een aan het verlangen voldoende schenkende kennis, de anthroposofie, die het eigenlijke wezen van den mensch onthult in het intuïtief schouwen als synthese van de „inspiratie“, als waarnemingsfunctie en „imaginatie“ als begripsfunctie.

Wat nu Steiners opvatting van staat en maatschappij aangaat, is kenmerkend zijn driedelige in-deeling van het sociaal organisme, n.l. een economisch, juridisch en geestelijk gebied. Deze gebieden zijn door strenge grenzen van elkander gescheiden.

Het geheel kant zich scherp tegen alle staats-socialisme en blijft kapitalistisch in dezen zin, dat de „gemeenschap“ het kapitaal verstrekt aan hem, die het tot productie van noode heeft; het errecht wordt daarmee afgeschafte. Een groot onderdeel der besprekingen gedurende den cursus werd ingeruimd voor discussies over de zgn. „associaties“.

Hetzelfde blad bevat in zijn nummer van 29 Januari over Steiner nog dit:

Hij is een man, die reeds in zijn jonge jaren — hij is thans 60 jaar oud — gepijnigd werd door de vraag, hoe wij zekerheid verkrijgen omtrent de geestelijke dingen.

Daar moet 'n wereld wezen onder en achter en boven deze wereld der zichtbare, tastbare dingen. Maar hoe bereiken wij haar?

De materialisten hebben een gemakkelijk antwoord gereed: die onderstelde wereld bestaat niet.

Maar daarin kan Steiner niet rusten.

De Spiritualisten maken het echter niet beter. Zij zeggen, dat gindsche wereld bereikt moet worden door geloof, door intuïtie, in elk geval niet door waarnemen, tasten. Hier moet men gelooven, niet weten.

Steiner verzet zich met klem.

Ons realiteiten zoekend geslacht zal nimmer tevreden zijn met zulk een vage verwijzing. Als het geestelijke slechts kan worden geloofd, niet geweten; slechts kan worden vermoed, niet waargenomen — dan is het er niet. En dan krijgen de materialisten gelijk.

Derhalve: de geestelijke wereld weelbaar, waarneembaar!

Hoe dit mogelijk is?

Hier ziet Steiner nu in den mensch een dubbele, gelijk hij die in de wereld ziet. Er is een stoffelijke wereld en daarachter een geestelijke wereld. Welnu: in den mensch is naast zijn stoffelijk waarnemingsvermogen een geestelijk waarnemingsvermogen. Behalve onze vijf zintuigen voor de stoffelijke wereld hebben wij vijf zintuigen voor de geestelijke wereld.

Het is wellicht iets te kras gezegd, dat wij allen ze hebben. Want niet in allen zijn ze ontwikkeld. Maar de aanleg is in iederen mensch. Bij ieder moeten ze ontwikkeld worden. Bij Steiner zijn zij zoo zeer ontwikkeld, dat hij de geestelijke wereld ziet. Hij ziet het karakter van den mensch; hij ziet, wie iemand in een vorige incarnatie — hier spreekt de theosoof — geweest is; hij ziet tydeloos, wat eeuwen geleden is gebeurd.

Zoo heeft hij het waarnemingsgebied grenzenloos uitgebreid en gaat hij langs een begaanbaren weg uit de zinnelijke in de geestelijke wereld over. Hij neemt waar en is zeker. Geen gelooven meer doch weten; geen aannemen meer doch zien!

Voorden jeugdouderling.

Wie aan Steiners stelsel met onverschilligheid mag voorbijgaan, de jeugdouderling natuurlijk niet. Het zou mij niet verwonderen of hem zal wel eens de vraag worden voorgelegd: wat wil nu eigenlijk Steiner en hoe hebben wij van Gereformeerd standpunt over hem te oordeelen. En dan moet hij natuurlijk zijn antwoord klaar hebben. Anders meesluit de jeugd: hij weet het niet. Zoo verliest de broeder zijn prestige. Maar ook op ander gebied kan hij voor menig heet vuur komen te staan. Prof. Geesink, die om Dr. de Moor op indirecte wijze te helpen verhuizen, voor éénmaal in „De Heraut“ de Leestafel overneemt, raadt den jeugdouderling het Bijbelsch-kerkelijk Woordenboek on-